

ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ

ПРИХОДЧЕНКО К.І.,

завідувач кафедри українознавства
Донецького національного технічного
університету, професор

ГОРПИНЧЕНКО Г.В.,

аспірантка Приазовського
технічного університету м. Маріуполя

УДК 373.4

ПРАКТИЧНІ ЗАХОДИ ЗІ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я УЧНІВ ПІД ЧАС ОСВІТНЬОГО ТРУДОВОГО ПРОЦЕСУ

У статті розглянуто проблему особливості збереження життя та здоров'я учнів. Увага приділяється техніці безпеки на заняттях праці. Наголошується на вихованні обережності, почутті відповідальності.

Ключові слова: виховання, трудове навчання, дотримання правил техніки безпеки.

В статье рассмотрена проблема особенности сохранения жизни и здоровья учащихся. Внимание уделяется технике безопасности на занятиях труда. Делается акцент на воспитании осторожности, чувства ответственности.

Ключевые слова: воспитание, трудовая учеба, выполнение правил техники безопасности.

In article the problem of feature of preservation of life and health of pupils is considered. The attention is given to safety measures on work occupations. An accent is done on education of carefulness, sense of responsibility.

Keywords: education, labour studies, implementation of safety regulations.

Постановка проблеми: В останні роки в нашій державі вдосконалюється законодавча база охорони праці, що визначає права та обов'язки як викладача, так і школярів. Пріоритетним залишається збереження життя і здоров'я учасників трудової діяльності. Саме тому викладачу необхідно, організовуючи налагоджену роботу з охорони праці у навчальному процесі, забезпечувати здорові та безпечні умови роботи, попередження травматизму, нормативну експлуатацію будівель, обладнання і технічних засобів навчання, створювати оптимальний режим роботи і навчання. Проблеми поліпшення умов праці та навчання учасників навчально-виховного процесу, попередження їх травматизму є одним із найактуальніших питань сучасного освітнього закладу. Згідно „Положення про організацію роботи з охорони праці учасників навчально-виховного процесу в установах і закладах освіти” № 563 від 01.08.2001 проводиться належна робота щодо попередження нещасних випадків, створення безпечних умов навчання та праці учнів педагогічного колективу.

Мета та завдання: Метою статті є формування уявлень про небезпеку, що може виникати навколо. Для цього вирішуватимемо задачі: навчати школярів правильно поводитися у різноманітних життєвих ситуаціях; надавати необхідні знання та формувати вміння запобігати небезпечним ситуаціям. Виховувати обережність, почуття відповідальності.

Аналіз основних досліджень та публікацій: Питанню техніки безпеки в трудовому навчанні приділялося багато уваги, про що свідчать

дослідження: Н.Конишева, Г.Пантелєєва, Ю.Максимова, Л.Пантелєєва, А.Ботюк, І.Волощук, Л.Гуцан, Г.Костюк, В.Полякова, В.Сидоренко, Н.Щетина, Д.Тхоржевського, І.Чернишенко та інших [1-14].

Основний зміст статті: Трудове навчання молодших школярів – важлива складова частина всієї системи трудового навчання, виховання й політехнічної освіти молоді. З одного боку, це органічне продовження виховної роботи, що здійснюється в дошкільних закладах, з другого – підготовка до трудового навчання в середній школі. Тому, організовуючи навчальний процес, враховуємо як обсяг знань, умінь та навичок, що здобули діти в дитсадку, так і зміст роботи та основні шляхи реалізації програмних вимог у старших класах. Розв'язується широке коло виховних питань: виховується гарне ставлення до праці – творчий підхід до трудових завдань, уміння й бажання працювати на загальну користь, у колективі, а також суспільні мотиви праці, виробляються навички культури праці: акуратності, бережливого ставлення до матеріалів та результатів своєї і чужої роботи, її планування.

Визначення Законом «Про загальну середню освіту» завдання побудови нової національної школи передбачають радикальні зміни і в системі трудового навчання у початкових класах: ознайомлення в навчальному процесі з трудовою діяльністю українського народу, місцевими традиційними ремеслами; формування в учнів потреби в праці, доступних уявлень про трудову

діяльність дорослих, про професії і виробництво, виховання поваги до праці людей; формування готовності творчо розв'язувати проблемні ситуації, шукати нестандартні шляхи; формування основ трудової культури, умінь планувати, організувати і контролювати свою роботу; формування політехнічних понять та умінь застосовувати в трудовій діяльності знання, отримані при вивченні інших предметів; виховання свідомого бережливого ставлення до інструментів та обладнання; розвиток у школярів основ конструкторських умінь і здібностей, елементів технічного мислення; поєднання навчальної діяльності з ігровою [7].

Питання охорони праці в навчальному процесі вирішується на основі законодавчих, нормативно-правових актів про охорону праці, а також галузевих, територіальних цільових програм покращення стану й умов охорони праці, що дає змогу створити базу для подальшого розвитку системи управління цією важливою сферою. Поняття «охорона праці» близьке до поняття «гарантування безпеки життєдіяльності». Головною метою є збереження життя та зміцнення здоров'я учнів, працівників у процесі навчальної діяльності, виховання й організованого відпочинку.

У Законі України «Про охорону праці» дано чітке визначення терміну «охорона праці». Охорона праці – це система законодавчих актів і соціально-економічних, технічних, гігієнічних та організаційних заходів, які гарантують збереження здоров'я і працездатності людини (ГОСТ 12.0.002-80). Забезпечення здорових, безпечних умов навчально-виховного процесу, запобігання травматизму його учасників покладається на власника або уповноважений ним орган [14].

Законодавство про охорону праці складається із закону України «Про охорону праці», кодексу законів України про працю, інших нормативних актів. Правовою основою законодавства з охорони праці є Конституція України, Кодекс законів про працю України (КЗпП), Закони України: «Про охорону праці», «Про охорону» здоров'я, «Про пожежну безпеку», «Про використання ядерної енергії і радіаційний захист», «Про забезпечення санітарного і епідеміологічного благополуччя населення», «Про загальноосвітнє державне соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві і професійного захворювання, що призвело втрату працездатності». Державні нормативні акти про охорону праці (ДНАОП) – це правила, стандарти, норми, положення, інструкції та інші документи, якими представлена сила правових норм, обов'язкових для виконання. Затвержені ДНАОП, вносяться до Державного реєстру, який видає Держнаглядохоронпраці. ДНАОП кодуються, наприклад: ДНАОП 0.00 – 3.05 – 97, де ДНАОП – скорочена назва нормативного акта; 0.00 – державні

органи, які затвердили нормативний акт; 05 – порядковий номер нормативного акта (в межах даного виду); 97 – рік затвердження [14].

Людство справилося з епідеміями, знайшло способи боротьби з багатьма захворюваннями, шукає шляхи продовження життя, але дотепер не навчилося захищати людину, її здоров'я в процесі повсякденної праці. Міжнародна статистика свідчить, що в наш час травматизм може бути прирівняний до епідемії. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), смертність від нещасних випадків сьогодні займає третє місце після серцево-судинних і онкологічних захворювань. Тому охорона праці грає важливу роль як соціальний чинник, оскільки, якими б вагомими не були виробничі результати, вони не можуть компенсувати людині втраченого здоров'я, а тим більше життя – те й інше дається тільки один раз. Необхідно пам'ятати, що через нещасні випадки й аварії гинуть на виробництві не просто робітники та службовці, на підготовку яких держава витратила значні засоби, а в першу чергу люди – годувальники сімей, батьки і матері дітей. Окрім соціального, охорона праці має, безперечно, важливе економічне значення – це висока продуктивність праці, зниження витрат на оплату лікарняних, компенсацій.

Головна мета безпеки життєдіяльності – збереження життя і створення умов для існування людини. Історія розвитку суспільства показала, що зневага безпекою життєдіяльності може призвести до серйозних негативних наслідків і навіть трагедій. Немає такої сфери життя людей, що не була б пов'язана з питаннями техніки безпеки життєдіяльності.

Техніка безпеки – це система заходів і механічних засобів, що запобігають дії на працівників небезпечних виробничих факторів. Значне місце в питаннях створення безпечних і здорових умов праці займає розроблення і впровадження нормативної документації в галузі охорони праці. Це правила з техніки безпеки і норми з санітарії, вимоги вибухобезпеки, пожежобезпеки, електробезпеки і т.д.

Ці вимоги є юридично обов'язковими як для адміністрації, так і для робітників і навчаючих. При недотриманні цих правил і норм винуватці юридично відповідальні. За сферою дії правила і норми з техніки безпеки і санітарії діляться на:

- а) загальні (єдині), тобто ті правила і норми, які поширюються на всі галузі народного господарства і закріплюють найважливіші гарантії безпеки та гігієни праці;
- б) міжгалузеві – закріплюють гарантії безпеки або в декількох галузях або на окремих типах устаткування;
- в) галузеві правила і норми поширюються тільки на окрему галузь.

Програми та методичні посібники до занять з трудового навчання враховують різноманітні умови, в яких працюють вчителі початкових класів, які можливо застосувати в звичайних класах, обладнаних столами або партами. В.О. Сухомлинський вважав, що учням молодших класів доцільно давати насамперед ручні інструменти та вчити ними обробляти різноманітні матеріали [12]. Автоматизовані та електричні інструменти в методичному відношенні правильніше вводити в старших класах, коли учні на власному досвіді зможуть відчути полегшення від заміни фізичних зусиль механічними. Матеріальне оснащення уроків трудового навчання має, з одного боку, відповідати гігієнічним нормам й естетичним вимогам, з іншого – найкращим чином сприяти формуванню у дітей уявлень, умінь, навичок та внутрішнього прагнення самостійно виконувати вимоги трудової культури. Ми використовуємо кілька напрямків у вирішенні питань комплектування та зберігання інструментів, пристосувань і матеріалів. На першому році підготовки зберігаємо всі інструменти в спеціальних шафах, комплектуючи кожний вид на весь клас. Перед заняттям в залежності від виду праці викладач разом із черговими розкладає необхідні для заняття інструменти та матеріали. На другому та інших роках навчання виділяємо в стінних шафах кабінету полиці для обладнання до занять художнім конструюванням з відділеннями для кожного учня. Діти самостійно беруть свої папки з необхідними інструментами, а після завершення роботи ставлять їх на місце. Іноді це роблять чергові. Такий спосіб комплектування, на нашу думку, привчає кожного учня самостійно вибирати необхідні для роботи інструменти, матеріали, пристосування. Ця звичка виховується поступово, дозволяє утримувати інструменти в порядку.

До занять допускаються учні, які пройшли інструктаж з охорони праці, знають про безпечні методи роботи [1]. Кожен учень зобов'язаний знати й точно виконувати правила безпечної праці на уроках образотворчого мистецтва та трудового навчання, своєчасно приходити на заняття, займати своє робоче місце; перехід учнів на друге робоче місце без дозволу вчителя забороняється. Коли вчитель звертається до всіх учнів, вони мають припинити роботу й уважно вислухати зауваження, інструктаж. Використовувати навчальний час для успішного завершення завдання і не відволікатися розмовами, своєчасно й високоякісно виконувати доручену справу.

Зобов'язаний виконувати вимоги безпеки:

- до початку занять ретельно підготувати своє робоче місце до роботи; уважно вислухавши вчителя і одержавши завдання на урок, перевірити ще раз справність інвентаря,

інструментів особистого користування, наявність матеріалів;

- роботу розпочинати лише з дозволу вчителя; не можна працювати несправним і тупим інструментом, використовувати інструмент лише за призначенням; користуватися прийомами роботи з інструментами, як показав учитель; не носити з собою різальних і колючих інструментів, вони мають бути в школі; інструменти та обладнання зберігаються в призначеному місці; під час роботи учень повинен тримати своє робоче місце в належному порядку, а після роботи акуратно прибрати його;
- після закінчення роботи прибрати своє робоче місце: скласти відповідний інвентар, привести в порядок пензлі; вимити руки з милом і витерти рушником.

Щоб неждана мить не стала сумним відтінком біди, потрібно давати дітям чіткі знання і вміння, як діяти в тій чи іншій ситуації. За характером і часом проведення інструктажі з питань охорони праці поділяються на вступний, первинний, повторний, позаплановий та цільовий [11].

Вступний інструктаж проводимо з усіма школярами, які беруть участь у навчальному процесі.

Первинний інструктаж – безпосередньо на робочому місці з вихованцями на початку занять, де навчальний процес пов'язаний із застосуванням небезпечних факторів.

Повторний інструктаж – на робочому місці в терміни, визначені нормативними актами або керівником з урахуванням конкретних умов праці.

Позаплановий інструктаж – при зміні технологічного процесу, заміні або модернізації приладів та інструментів, матеріалів та інших факторів, що впливають на стан охорони праці; при порушеннях техніки безпеки, що можуть призвести або призвели до травм, аварій, пожеж тощо.

Цільовий інструктаж – при виконанні разових робіт в разі організації масових заходів (екскурсії, походи, змагання тощо).

Про проведення первинного, повторного, позапланового та цільового інструктажу та про допуск до виконання роботи особою, якою проводиться інструктаж, вноситься запис до журналу реєстрації інструктажів з питань охорони праці. При цьому обов'язкові підписи як школяра, так і того, хто інструктував. Сторінки журналу реєстрації інструктажів повинні бути пронумеровані, журнали прошнуровані та скріплені печаткою.

Викладачами під час проведення уроків використовується велика кількість додаткової літератури (термінологічні словники, енциклопедії), відеофільми; учні виконують малюнки, плакати, складають кросворди, вирішують ситуативні завдання; велика увага приділяється інтегрованим

урокам, навчальним іграм – КВК, «рятувальники та потерпілі» тощо; закріплюються знання про правила поведінки на водоймах, у громадських місцях, у лісі, в побуті; практикується обговорення різних відомих учням випадків з життя, дій, які використовуються для запобігання нещастя.

Широко використовуємо можливості вивчення інформаційних технологій, це: демонстрація відеоматеріалів на мультимедійній дошці; використання електронного засобу навчання: «Надзвичайні ситуації природного походження» («Інфекційні захворювання», «Людина та натовп», «Правила поведінки у натовпі», «Пожежі у громадських місцях», «Шкідливі звички», «Паління», «Алкоголь та алкоголізм», «Наркотики та наркоманія», «Моделювання поведінки у надзвичайних ситуаціях»); «Надзвичайні ситуації, що загрожують добробуту людини і суспільства» («Радіація та життя», «Одиниці радіоактивності», «Вплив радіації на здоров'я людини», «Вплив шкідливих факторів на людину і навколишнє середовище», «Основні принципи захисту від радіації», «Техногенні радіаційні аварії. Чорнобильська катастрофа та її наслідки»); «Надзвичайні ситуації, що загрожують безпеці громадянина» («Види надзвичайних ситуацій соціального характеру», «Надзвичайні ситуації соціально-політичного характеру», «Відповідальність за організацію масових заворушень, бандитизм, вимагання та інші протиправні дії», «Сучасні інформаційні системи та інформаційна безпека»).

Заслуговує на увагу напрямок «Формування здорового способу життя» – забезпечення повноцінного розвитку дітей, охорони та зміцнення їх здоров'я, формування фізичних здібностей пропонуємо: конкурс плакатів «За здоровий спосіб життя», театралізовану виставу «Ні – наркотикам!», спортивні змагання з міні-футболу, виховні години, присвячені здоровому способу життя під девізом «Молодь обирає життя».

Пропаганда серед дітей необхідності дотримання норм безпечної поведінки у процесі дорожнього руху, популяризація правил дорожнього руху серед дітей і підлітків, а також прищеплення неповнолітнім поваги до професії працівника міліції: «На наших вулицях», «Ходимо безпечно», «Обережно, пішохід», «Мій друг – світлофор», «Червоний, жовтий, зелений», «Міліція очима дітей».

Велика увага приділяється протипожежній безпеці – як поводитися з вогнегасником, як запобігати пожежам в побуті, як поводити себе у надзвичайних ситуаціях, позакласній роботі з

профілактики дитячого травматизму, правил поведінки, навчати молодших школярів знаків безпеки, у тому числі і тим, що містять символи небезпеки тощо: бесіди на протипожежну тематику «Вогонь – друг, вогонь – ворог», «Будь обережним з вогнем», «Сірники дітям не іграшка»; конкурси малюнків, творів-есе «Що треба знати, щоб не стати жертвою».

Таким чином, підготовка учнів до безпечного життя та діяльності неможлива без засвоєння знань з техніки безпеки та їх практичного застосування. Викладання техніки безпеки дозволяє дітям отримати необхідні знання, які допоможуть ідентифікувати небезпеку, що наближається або виникла, проаналізувати її рівень, приймати адекватні рішення та свідомо діяти, щоб відвернути небезпеку або зменшити її шкідливий вплив, керуючись розумінням явищ, які лежать в основі будь-якої надзвичайної ситуації. Згідно з державною концепцією освіти з напрямку «Безпека життєдіяльності людини», освіта та виховання спрямовані на одержання фундаментальних знань, умінь і навичок, формування поглядів, цінностей та поведінки з метою запобігання ризику для життя і здоров'я людей.

Список джерел:

1. Конишева, Н.М. Методика трудового навчання молодших школярів: Основи дизайну-освіти. Навч. посібник для студентів серед. пед. навч. закладів / Н.М.Конишева. – М., Вид. Центр «Академія», 1999. – 192 с.
2. Пантелєв, Г.Н. Декоративне мистецтво – дітям / Г.Н.Пантелєв, Ю.В.Максимов, Л.В.Пантелєва. – М., 1996. – 128 с.
3. Ботюк, А.Ф. Формирование конструктивно-технических умений у младших школьников / А.Ф. Ботюк. – К., 1965. – 150 с.
4. Волощук, І. Концептуальні засади розвитку творчих здібностей школярів / І. Волощук // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2003. – №3. – С.4-8.
5. Гуцан, Л. Автентична основа трудового виховання молодших школярів / Л.Гуцан // Початкова школа. – 2004. – №7. – С. 53-55.
6. Костюк, Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / За ред. Л.Н. Проколенко. – К.: Рад. школа, 1989. – 608 с.
7. Закон України « Про загальну середню освіту» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1999. – №28. – С. 230.
8. Поляков, В.А. Политехнический принцип в трудовом обучении школьников / В.А. Поляков. – М.: Просвещение, 1977. – 80 с.
9. Сидоренко, В.К. Дидактичні умови графічного розвитку школярів / В.К.Сидоренко, Н.П.Щетина // Наукові записки ТДПУ. Серія: Педагогіка. – 2001. – № 3. – С.76-82.
10. Тхоржевський, Д.О. Методика трудового навчання та викладання загальнотехнічних дисциплін / Д.О.Тхоржевський. – К.: Вища школа, 1985. – 175с.
11. Чернышенко, И.Д. Трудовое воспитание школьников / И.Д. Чернышенко. – М.: Просвещение, 1991. – 181 с.
12. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: в 5-ти т. Т. 4. / В.О.Сухомлинський. – К., 1976. – 640 с.
13. Приходченко, К.І. Система національного виховання як фактор цілісного розвитку особистості / К.І.Приходченко // Освіта Донбасу. – 2002. – № 1. – С.50-56.
14. Положення про організацію роботи з охорони праці учасників навчально-виховного процесу в установах і навчальних закладах № 563 від 01.08.2001 / <http://kyiv-oblosvita.gov.ua>.